

УДК 378.147:811.161.2'36

Людмила Олександрівна Береза,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри української мови
та загального мовознавства,
Черкаського державного
технологічного університету,
e-mail: abtschinez@ukr.net

НАВЧАННЯ ПРИЙМЕННО-ВІДМІНКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ІНШОМОВНІЙ АУДИТОРІЇ

Досліджено необхідність дотримання чіткої послідовності навчання відмінків української мови іноземних студентів. Представлені й описані деякі форми роботи з граматичним матеріалом. Зауважується, що ознайомлення з прийменниково-відмінковою системою дозволяє іноземним студентам уже на початковому етапі вивчення української мови формувати уявлення про граматику в цілому. Наголошується, що вивчення мови відбувається з усвідомленням значення й ролі кожного елемента граматичної системи української мови. З'ясовано, що в процесі навчання студенти мають можливість не користуватися готовими граматичними конструкціями (моделями), а розуміти механізми їхньої побудови, що сприяє ефективному вивченню мови.

Ключові слова: прийменниково-відмінкова система; відмінкова форма; граматика; форми навчання; українська мова як іноземна.

Постановка проблеми. Відомо, що володіння мовою передбачає вільне користування всіма видами мовленнєвої діяльності. Тому мета студентів-іноземців – опанувати мову в усіх її формах, здобувати теоретичні знання про мову та формувати вміння застосовувати здобуті знання на практиці, тобто в процесі комунікації. Базовим методом у вивченні української мови як іноземної на підготовчому етапі навчання вважаємо когнітивний, який полягає в тому, що суб'єкти навчання усвідомлюють необхідні для комунікації мовні форми та закріплюють їх використання практично. Метою навчання будь-якої мови також є практичне оволодіння нею в усіх видах мовленнєвої діяльності. Проте, як свідчить практика, набуття й розвиток мовленнєвих навичок і вмінь безпосередньо залежить від того, наскільки правильно вміє студент будувати своє мовлення. Тому під час навчання мови найважливішим аспектом є засвоєння її граматичної системи. Знання іноземної мови передбачає вивчення її граматичних особливостей. Як зазначають науковці, граматика починається там, де учасник спілкування має потребу побудувати текст [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які досліджують проблему навчання студентів-іноземців прийменниково-відмінковою системою української мови – Г. Р. Мацюк, Н. О. Лисенко, Р. М. Кривко, Є. І. Світлична, Т. П. Цапко; російської мови – Т. В. Ковтун, Л. В. Щерба, Ю. О. Марєєва, Н. С. Власова, Л. Ф. Гербік, С. В. Сабайда, О. І. Артюх, Т. І. Соколова та ін. Дослідники зазначають про необхідність вивчення граматики в нерозривній єдності з вивченням лексики. Проте послідовність репрезентації граматичної категорії відмінка української мови в іншомовній аудиторії потребує ретельного дослідження.

Мета статті – розкрити особливості вивчення прийменниково-відмінкових форм української мови іноземними студентами; довести необхідність чіткої послідовності репрезентації відмінків у процесі навчання мови та запропонувати ефективні форми роботи на початкових етапах навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комунікативна спрямованість навчання тісно пов'язана з практичним володінням мовою як засобом мислення й спілкування. Практичне, тобто те, що використовується, необхідне в роботі, у житті [2]. Для іноземців, які приїжджають до України на навчання, українська мова є засобом спілкування, одержання освіти і пізнання українського життя (реалій). Насамперед це передбачає досить гнучке володіння мовою, що охоплює не лише розмовне мовлення, а й читання наукових, публіцистичних і художніх текстів. Результат навчання, безумовно, залежить від того, наскільки робота на занятті цікава студентам та наскільки вона відповідає меті освітнього процесу. Сучасність вимагає комунікативної спрямованості навчання, оскільки іноземні студенти, вивчаючи українську мову, повинні формувати й розвивати вміння й навички вирішувати комунікативні завдання засобами української мови. Ефективним вважаємо спілкування за умови граматично правильної побудови висловлювання мовця, оскільки знання лексики не забезпечує повноцінної комунікації. Правильний добір та послідовність подання граматичного матеріалу може забезпечити формування у студентів усіх видів компетенції. Науковці зазначають, що усвідомлення

граматичних явищ, зв'язків, лінгвістичної грамотності (лінгвістичної компетенції) – обов'язкова умова найбільш швидкого вивчення мови [2]. На думку психологів, коли людина прагне опанувати мову і набуває для цього теоретичних знань про її фонетичні, лексичні, граматичні та стилістичні закономірності, відчуття мови в неї розвиватиметься значно раніше, ніж у ситуації, коли вивчення мови відбувається винятково інтуїтивним методом. Перед викладачами передусім стоїть завдання допомогти студентам оволодіти вміннями і навичками спілкуватися в усній і писемній формах відповідно до мотивів, цілей і соціальних норм мовленнєвої поведінки в типових сферах і ситуаціях. Тобто формувати механізми іншомовного спілкування, що у майбутньому студенти-іноземці зможуть розвивати й удосконалювати відповідно до власних потреб як у процесі навчання у вищих закладах освіти України, так і в повсякденному житті.

Оволодіння студентами українською мовою сприяє розвитку в них здібностей використовувати її як інструмент спілкування в діалозі культур, вона розглядається як засіб міжособистісної взаємодії в іншомовному просторі.

Знання лексичного та граматичного матеріалу не є достатньою умовою для становлення комунікативних умінь. У мовленні необхідно вміти правильно використовувати цей матеріал з метою обміну інформацією. Комунікативні мовні компетенції формуються на основі чотирьох взаємопов'язаних складових: мовленнєвої, соціокультурної, соціолінгвістичної і мовної. Комунікативність як ключова категорія методики не лише не заперечує, а й передбачає усвідомлення граматики мови. Граматиці належить службова роль у процесі навчання мови, тобто граматика – не мета навчання, а її засіб, вона підпорядкована комунікативній діяльності – розвитку усного й писемного мовлення. Практичне оволодіння найбільш важливими структурними моделями української мови мусить відбуватися шляхом ретельного тренування їх використання. Зважаючи на складну систему словозміни української мови, багатство прийменниково-відмінкових форм, видається необхідним з'ясувати, яким чином та в якому обсязі варто знайомити іноземних студентів з категорією відмінка під час вивчення української мови. Аналізуючи наявні підручники з української мови для іноземних студентів, посібники та порядок представлення відмінків у них, а також власний досвід, розглянемо, у якій послідовності доцільно вивчати відмінки.

Добираючи матеріал і визначаючи послідовність введення відмінків, передусім ми користувалися принципом частотності. Тобто одиниці повинні використовуватися часто, таким чином вивчення граматичного матеріалу буде доцільним.

Варто зазначити, що знайомити студентів з усіма формами відмінків, значень, як це представлено в описовій граматиці української мови, неприпустимо й неефективно в іншомовній аудиторії. Не рекомендуємо навчати відмінкових особливостей мови студентів-іноземців шляхом вивчення парадигм чи ознайомлення одразу з таблицями відмінювання іменників. До того ж, звернімо увагу, що не варто лінійно вивчати відмінки для всіх частин мови одночасно. Необхідно дотримуватися чіткої послідовності навчання української мови іноземних студентів. Для цього пропонуємо східцеву систему, що має такий вигляд: питання – прийменник – відмінок – відповідь. Наприклад: *де? – на, в – місцевий відмінок – на столі, в столі.*

Таким чином, пропонуємо таку послідовність вивчення відмінків:

1. Місцевий відмінок іменників (передусім на позначення місця). Ознайомлення з місцевим відмінком передбачає вивчення прийменників *в* і *на*. Місцевий відмінок дозволяє будувати елементарні синтаксичні конструкції на базі лексичного мінімуму, що вводиться на початковому етапі навчання. Таким чином, студенти вивчають форми типу *на столі, в аудиторії, в зошиті, у шафі* та ін. Вони повинні запам'ятати норми використання закінчень місцевого відмінка відповідно до вивчення лексичних одиниць, які мають ці закінчення в місцевому відмінку. Для побудови будь-якого висловлення необхідно функціонально розмістити і пред'явити матеріал з урахуванням різних рівнів мови, а також позамовних чинників у реальній комунікації. Так, мовні явища розглядаються з погляду їх важливості для розуміння та передавання інформації. Наприклад, для знайомства з викладачем, іншими членами групи студенти повинні будувати фрази типу: *Я – Хасан. Я навчаюся в університеті. Це Омар. Він працює на заводі.* Цей приклад свідчить, що побудова комунікативно важливої фрази вимагає розташування мовних явищ іншим чином, ніж у традиційній граматиці. Тут поєднано різні частини мови, різні відмінки, прийменникові та безприйменникові конструкції, власні та загальні назви тощо. Тобто в навчанні української мови як іноземної немає місця узагальненій логічній класифікації мовних фактів, яка не враховує їхнє комунікативне значення. Будь-яка мова має багатозначні слова й форми. Місцевий відмінок студенти будуть використовувати, вивчаючи дієслова руху: *Я їду на тролейбусі* (на позначення способу пересування); під час вивчення способів вираження часу: *у січні; у*

2018 році; об 11 годині тощо. Одне граматичне явище вивчається, таким чином, у декілька етапів. Кожен новий етап розкриває його нове лексичне значення, необхідне для правильного використання відповідно до конкретної комунікативної ситуації. До інших форм і значень варто повертатися, коли виникає практична необхідність.

2. Після вивчення місцевого відмінка доцільно, на наш погляд, вводити знахідний відмінок. Спершу необхідно знайомити студентів з формою цього відмінка без прийменників у значенні прямого об'єкта, вивчаючи разом із цим деякі перехідні дієслова. Наприклад: *Я читаю книгу. Я дивлюсь фільм. Я пишу текст.* Окремими темами варто вивчати форми іменників на позначення істоти та неістоти.

3. Логічним видається після знахідного відмінка навчати іноземців уживання родового відмінка, оскільки форми іменників чоловічого роду на позначення істоти в знахідному відмінку набувають закінчень родового відмінка (я бачу *батька, дядька* – немає *батька, дядька*). Проте родовий відмінок вводиться в тих значеннях, що є найбільш необхідними для мовленнєвої практики:

- Для вираження просторового значення за допомогою прийменників з *та із* (Звідки Ви приїхали? – Я приїхав з *Нігерії*).
- Для вираження об'єкта із запереченням (У Вас є зошит? – Ні, у мене *немає зошита*).
- Для вираження присвійності (У кого є олівець? – У *Джеймса* є олівець).
- Для ефективного вивчення значення родового відмінка використовуються завдання типу *питання – відповідь* (У кого є карта? – Карта у *Мартина*. У кого немає карти? – У *Мартина* немає карти).

4. У діалогічному мовленні форма давального відмінка виражає значення адресата дії (Я дарую квіти *подрузі*). Для вивчення цього відмінка найбільш продуктивною формою роботи вважаємо тренувальні вправи на базі діалогів. Спочатку читання діалогів. Потім дати відповіді на запитання у формі діалогу:

- Кому ти написав листа?
- ... (Я написав листа *другові*).

Потім до готових відповідей поставити запитання:

- ... (Кому ти дав олівець?)
- Я дав олівець *Ахмеду*.

Також студентам пропонується розглянути таблиці із закінченнями іменників у давальному відмінку (Сергій – Сергію (*-єві*); Іван – Івану (*-ові*); Ніна – Ніні; мати – матері). На закріплення матеріалу можна виконати творче завдання: студенти утворюють невеликі діалоги про свої побутові ситуації на основі вивченої лексики та граматичного матеріалу.

5. Орудний відмінок використовується насамперед для вираження таких значень:

- після прийменників з (*із, зі*), *за, між, над, під, перед* (Я п'ю каву з *цукром*. – З чим ти п'єш каву? Книжка лежить *під столом*. – Під чим лежить книжка?)
- засобу дії (їхати чим? як? (Як / Чим ти їхав університет? – Я їхав *автобусом*).
- після дієслова *бути* в минулому та майбутньому часі (Він був *студентом*. Вони будуть *лікарями*).

Яким чином можна репрезентувати граматичний матеріал? Передусім кожна відмінкова форма вводиться не одразу в усіх значеннях, а відповідно до необхідності задоволення комунікативних потреб студентів і ступеня володіння суб'єктів навчання мовним матеріалом, достатнім для вивчення певної граматичної категорії.

Нами широко застосовуються завдання, що передбачають правильно дібрати прийменник. На початковому етапі вивчення це можуть бути завдання, що містять ілюстрації-підказки, тобто студентам пропонується конкретне речення і відповідна ілюстрація. Наприклад, на рисунку зображено письмовий стіл, на якому лежить книга. Студенти самостійно мусять визначити, який прийменник відповідає зображеній ситуації (*в / на*). Студенти ще не знають відмінки, тому не можуть самостійно будувати словосполучення та речення, давати відповіді на запитання. Проте запропонований вид роботи добре вдається іноземцям. Варто зазначити, що вивчаючи іноземну мову, студент повинен бачити свій позитивний результат, оскільки таким чином знімається психологічний бар'єр, який часто виникає під час вивчення мови.

З метою оптимізації засвоєння студентами навчального матеріалу викладач повинен наблизити ситуацію на занятті до умов сучасного життя. Тобто в основі тренувальних вправ повинні лежати життєві реалії, інакше кажучи, матеріал потрібно добирати з урахуванням дійсності. Скажімо, викладач повинен запропонувати на занятті якусь ситуацію, що може трапитись безпосередньо з іноземними студентами чи то на вулиці, чи в якійсь установі. Наприклад, студенти можуть розіграти епізод їхньої поїздки в тролейбусі чи купування білетів до театру. Такий вид вправ не тільки розвиває мовлення, а й додає заняттю форми невимуженості, покращуючи психологічну ситуацію між членами групи.

Як свідчить практика, вдалим для вивчення відмінків є завдання, побудоване на вивченні невеликих модельних римованих конструкцій, на яких відпрацьовується певна граматична категорія, як-от:

Немає журналу, немає картини,
Немає тварини, немає людини.
Немає кого? і немає чого?
Немає її і немає його.

Це римування має навчальний характер, оскільки, на відміну від поезії, не створене, щоб викликати почуття, а призначене для модельного запам'ятовування родового відмінка. Пропонуємо навчальний вірш для вивчення давального відмінка:

Квіти я дарую Віті,
Мамі, Тані, Маргариті.
А цукерки дам кому?
Другу Тому?
– Не йому!
Напишу листа Івану,
І Махмуду, І Степану.
Не забуду написати
Мамі, братові і тату.

Вдалою формою роботи з прийменниково-відмінковими конструкціями є імітація ситуації. Найбільш ефективним у цьому разі буде запам'ятовування, якщо мовленнєва ситуація наближена до реальної. Наприклад: *Де твоя книга? Де твоя сім'я? Ти знаєш, де живе Омар?*

Можна запропонувати знайти якийсь відомий студентам предмет: *Як ви думаєте, де моя ручка?*

Під час вибору завдань варто пам'ятати про їхню відповідність умінням студентів-іноземців, адже добираючи непосильні вправи, викладач ризикує викликати в іноземця небажання практикувати усне мовлення (відштовхнути від цього виду діяльності). Перевантаження є таким само небезпечним, як і недостатнє навантаження. Оскільки, вимагаючи від іноземця більше, ніж він може відтворити на цьому етапі вивчення мови, викладач не дає змоги студентові випробувати свої сили в застосуванні того мовного матеріалу, який він уже засвоїв.

Системні категорії мови варто узагальнювати. Іноземні студенти вивчають відмінкові форми іменників протягом досить тривалого часу, внаслідок чого, як зазначають авторитетні методисти, категорія відмінка «розсипається» [2]. Після ознайомлення з різними значеннями одного відмінка, студенти пересвідчуються в його багатозначності. Після опанування всіх відмінків української мови обов'язково триває узагальнення у формі таблиць. Як свідчить практика і результати численних досліджень, нарізно засвоєні граматичні факти потребують логічної систематизації. Це сприяє кращому запам'ятовуванню, відтворенню призабутої навички і більш глибокому розумінню граматики мови, що вивчається.

Історія методики навчання іноземних мов учить, що успішність нових прийомів визначається не цікавими знахідками геніальних методистів, а вмінням викладачів найбільш глибоко усвідомити цілі навчання і знайти найбільш ефективні шляхи їх досягнення.

Результати дослідження. Комунікативність визначає спосіб репрезентації мовних явищ. Ознайомлення з прийменниково-відмінковою системою дозволяє іноземним студентам уже на початковому етапі вивчення української мови формувати уявлення про граматику в цілому. Таким чином, вивчення мови відбувається усвідомлено, з розумінням значення й ролі кожного елемента граматичної системи української мови. У процесі навчання студенти мають можливість не користуватися готовими граматичними конструкціями (моделями), а усвідомлювати механізми їх побудови, що сприяє ефективному вивченню мови. У процесі навчання його суб'єкти оволодівають необхідними для спілкування комунікативними одиницями, одержують знання про лексико-граматичну структуру української мови та доцільність використання конкретних мовних явищ.

Перспективи подальших розвідок. Вважаємо, що в межах статті неможливо розкрити всі аспекти досліджуваної нами проблеми, тому це може бути підставою для подальшого її вивчення. Ця наукова студія може бути базою у створенні методичної чи навчально-методичної розробки.

Список використаних джерел та літератури

1. Супрун А. Е. Содержание обучения русскому языку в белорусской школе / А. Е. Супрун. – Мн., 1987. – 228 с.
2. Костомаров В. Г. Методическое руководство для преподавателей русского языка иностранцам. 4-е изд., испр. / В. Г. Костомаров, О. Д. Митрофанова. – М. : Рус. яз., 1988. – 157 с.

Людмила Александровна Береза,
кандидат педагогических наук,
старший преподаватель кафедры украинского
языка и общего языкознания,
Черкасского государственного
технологического университета,
e-mail: abtschinez@ukr.net

ОБУЧЕНИЕ ПРЕДЛОЖНО-ПАДЕЖНОЙ СИСТЕМЕ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА В ИНОЯЗЫЧНОЙ АУДИТОРИИ

Исследуется необходимость соблюдения четкой последовательности обучения студентов-иностранцев падежам украинского языка. Отмечается, что знакомство с предложно-падежной системой позволяет иностранным студентам уже на начальном этапе изучения украинского языка формировать представление о грамматике в целом. Обращается внимание на то, что изучение языка происходит осознанно, с пониманием значения и роли каждого элемента грамматической системы украинского языка. Установлено, что в процессе обучения студенты имеют возможность не пользоваться готовыми грамматическими конструкциями (моделями), а понимать механизмы их построения, что способствует эффективному изучению языка.

Ключевые слова: предложно-падежная система; падежная форма; грамматика, формы обучения; украинский язык как иностранный.

Liudmyla Bereza,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Lecturer at the Ukrainian language
and general linguistics Department,
Cherkasy State Technological University,
e-mail: abtschinez@ukr.net

STUDUING THE PREPOSITIONAL-CASE SYSTEM UKRAINIAN LANGUAGE AS A FOREIGN LANGUAGE

Introduction. *The necessity of observance the strict sequence of studying the case of Ukrainian language by foreign students is researched. The **purpose** of the article is to reveal the peculiarities of studying the prepositional-case forms of the Ukrainian language by foreign students; to prove the need for a clear sequence of presentation of cases in the language learning process and to offer effective forms of work in the initial stages of learning.*

*The following **methods** were used in the investigation: theoretical – studying of scientific literature to determine the state of research in pedagogical and methodological science, the issue of the Ukrainian language learning process for foreign students in higher educational institutions of Ukraine; theoretical and methodological, terminological and system analysis.*

Conclusion. *It is cleared up that in the process of learning, students have the opportunity not to use ready-made grammatical constructions (models), but to understand the mechanisms of their construction, which contributes to the effective study of the language. Learning of a foreign language involves studying its grammatical features. When selecting the material and determining the sequence of the input of the cases, it is first of all to use the principle of frequency. It is emphasized that it is not necessary to linearly study the case for all parts of the language simultaneously. It is necessary to adhere to a clear sequence of Ukrainian language learning of foreign students. For this purpose a stepped system is proposed. First of all, each case form is introduced not immediately in all the meanings, but according to the need to meet the communicative needs of students and the degree of keeping by subjects of learning language material sufficient to study a definite grammatical category. It is noted that while studying a foreign language, the student must see his positive result, since this removes the psychological barrier that often occurs during the study of the language.*

Originality. *There are offered forms of work that involve the effective mastering of new grammatical material, such as: reading and studying of rhymed structure containing grammar material being studied; question-answer; continue the sentence; reading dialogs; constructing dialogs of models based on real household situations; creative tasks.*

Results. *It is noted that acquaintance with the prepositional-case system allows foreign students to form an idea of grammar in general at the initial stage of studying the Ukrainian language. It is noted that the*

study of the language takes place consciously, with the awareness of the significance and role of each element of the Ukrainian language grammatical system.

Key words: *prepositional-case system; case form; grammar; forms of education; Ukrainian as a foreign language.*

References

1. Suprun A. E. Soderzhanie obucheniya russkomu yazyiku v belorusskoy shkole / A. E. Suprun. – Mn., 1987.
 2. Kostomarov V. H. Metodicheskoe rukovodstvo dlya prepodavateley russkogo yazyka ynostrantsam. 4-e uzd., yspr. / V. H. Kostomarov, O. D. Mytrofanova. – M.: Rus. yaz., 1988. – 157 s.
- Отримано редакцією 23.02.2018 р.

УДК [378.147: 37.011.3-051: 373.3]: 004

Людмила Гаврилівна Гаврілова,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії і практики
початкової освіти
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»,
e-mail: lusjamuz64@gmail.com

Юлія Ігорівна Соколова,
аспірантка кафедри педагогіки і методики
технологічної та професійної освіти
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»,
e-mail: katasonova20111991@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІА ЯК ЗАСОБУ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто актуальну проблему сучасної вищої школи, пов'язану з підвищенням якості професійної підготовки майбутніх учителів в умовах інформатизації освіти. Автори пропонують використання мультимедійних технологій для візуалізації навчальних відомостей у професійній підготовці вчителів, зокрема майбутніх учителів початкової школи; вказують на формування нової культури сприйняття інформації переважно у візуальній формі, що є реакцією на розширення і різнобарв'я інформаційних потоків; визначають види і форми візуалізації навчального матеріалу, які доцільно використовувати у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів, а також пропонують відповідне програмне забезпечення. Серед основних засобів візуалізації матеріалів – інтерактивний плакат, інтелектуальні карти, інфографіка. Використання мультимедійних технологій у професійній підготовці майбутніх учителів призводить до формування інформаційно-комунікаційної (цифрової) компетентності, що цілком відповідає сучасним тенденціям інформатизації вітчизняної освіти.

Ключові слова: мультимедіа, візуалізація, інтерактивний плакат, інтелектуальна карта, інфографіка.

Постановка проблеми, її зв'язок із важливими завданнями. Мультимедіа як сучасна інформаційна технологія, що забезпечує об'єднання різних типів даних (графічні образи, звук, відео, тощо) є однією із принципово нових технологічних форм інформаційного суспільства, що створює новий рівень опрацювання інформації та інтерактивної взаємодії людини з комп'ютером.

Технологія мультимедіа, навчальні засоби, створені на її основі, демонструють особливий вплив на сприйняття користувачів завдяки полісередовищній природі цього феномену, у чому ми цілком погоджуємося з О. Шликовою, яка тлумачить поняття «мультимедіа» як єдиний простір, що в синкретичному вигляді представляє різні види і способи подання інформації, тобто як «полісередовище» [1]. Саме тому мультимедійні технології доцільно широко використовувати для унаочнення навчального матеріалу як у системі загальноосвітньої шкільної підготовки, так і у вищій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, виокремлення невирішених її частин.